

ע. בן-עזרא / ברוקלין, נ. י.

חג השבועות בבית הספר היהודי

כל חג. ותג קבוע בדפוס חיינו הדתיים-הלאומיים. ולכל חג דינו, מנהגיו וערכו המיוחד לו. החגים מעצבים את הדמות הרוחנית של העם, ומשנתמעטה דמותם של החגים — נתמעטה דמותנו היהודית ונתרוקנו חיינו מתוכנם. המעטת דמות זאת מורגשת מאוד בארצות-הברית. ואם כל החגים כך — חג השבועות לא כל שכן! חג השבועות, שעל פי תוכנו ומהותו היה צריך להיות מקובל על כל העמים המתיימרים בכבוד ה"בייבל" — דווקא הוא נטל את החלק הקטן בין חגינו באמריקה, וכמעט שאינו ניכר בבתי ישראל!

חובה קדושה מוטלת איפוא עלינו מחנכי הרור הצעיר להחיות את החג הזה ולתת לו את צביונו המתאים, כדי שיוכל לפרנס גם את יהודי אמריקה בחוויות בעלות ערך קיים וזכרונות נעורים שלא יימחו עד עולם.

חייבים אנו להחזיר לחג את כבודו הראשון ולקשר אותו עם ההווי ההולך ונוצר בארצנו הקמה לתחייה — הווי שרשיו יונקים מן העבר הרחוק, עת עמנו היה עם עובד אדמה ועובד ה'. שתי התכונות האלה נתמוגו יחד ושרתיתן משתקפות בשמות החג הזה: (א) "חג הקציר" (שמות כג, טז); המסמל את חג הטבע הקשור בעבודת האדמה בארץ ישראל; (ב) "יום הביכורים" (במדבר כח, כו), שגם לו יש שרשים בהווי של עם היושב על אדמתו וחייו ארריים ומושזרים במסכת זו (דברים כו); (ג) "חג שבועות" (שמות לד, כב; דברים טז, י). גם השם הזה בא מתוך קשר חי בין העם ובין הקרקע שתחת רגליו; (ד) "זמן מתן תורתך", זהו הגילוי האלוהי על הר סיני, שבו ביום נהיינו לעם ה' ובו נכרתה ברית בין ה' ובין בני ישראל — ברית עולם, ומלחמת עולם באיליים מבל המינים שבגללה הורגנו ונהרגים אנו עד היום; (ה) "עצרת". שם זה השגור בפי חכמי המשנה והתלמוד יש בו כעין רמז שחג הש-

הערה כללית: עיקרי הדברים במאמרי זה מבוססים על מנהגי האשכנזים, ומשום זה לא ננעתי ב"אזהרות" וב"כתובות" הנקראות בקהילות הספרדיות. כמובן לא הזכרתי את אופן קריאתה של מגילת דות ושאר מנהגים הרווחים אצל אחינו הספרדים.

בועות הוא המשך של חג הגאולה, חג הפסח. כי בפסח נגאלו אבותינו גאולה גשמית, ובשבועות קיבלו את תיקונם הרוחני. היוצא מדברים אלה, שהג שבועות הוא חג לאומי-דתי, וכל טקס מטקסיו טבוע בחותם ההיסטוריה הישראלית הרוויה דם קדושים, אשד מסרו נפשם על קדושת דבריה' בסיני.

אצל אומות העולם בית-הספר-משלים את החיים שבבית-האבות. בית-האולפן הוא בית-הספר להלכה, והחיים היום-יומים הם בית-הספר למעשה, המדגים את תורת בית-רבן. ואולם בתפוצות ישדאל של היום, בית-הספר העברי הוא לא רק בית-היוצד לנשמת האומה, אלא הוא-הוא האומה בועיר אנפין. המורה ממלא את מקום האב והאם, כי בית-האבות, לדוב, נטרקן מכל תוכן יהודי ועל המודה מוטל למלא את החלל הזה. ומוכרחים אנו להודות שתפקיד קשה מאוד מקבל עליו המורה בתפוצות, כי עליו להקנות לתלמידיו לא רק את הידיעות על דבר החג, אלא להשדות עליהם מרוח החג ומקדושתו עד כדי שיהיה בכוחם להשפיע גם על בתי-האבות, ובמשך הזמן תתהוות מזה השפעת-גומלין.

ברצוננו להכשיר את לבות הצעירים לקלוט את הזרע שאנו מתכוונים לזרוע בהם, צדיכים אנו לאחוז בכל האמצעים המובילים לאותה תכלית. וכמה דרגות ושלבים יש באמצעים אלה, הכל לפי מידת הגיל וידיעות התלמידיים, ככתוב: "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו).

מתן תורה

כלל הוא בפדאגוגיה: הרוצה להצליח בהוראה — אל יפתח בדברים מופשטים, אלא יתחיל בדברים פשוטים ומובנים, וילך מן המוחש אל המופשט. והוא הדין בהוראת חג השבועות בתפוצות, וכאן מתגלה לפנינו פאראדוקס משונה: דווקא דבר ההינתקות מן הקרקע הוא מוחש, כלומר, צד החג שאופיו הוא קבלת התורה מובן יותר לתלמידיו מ"חג הקציר", הדחוק מתפיסתם וממקומם. על כן ברור שצריכים אנו להתחיל מן התורה גופה, ואיזה ילד יהודי לא ראה ספר-תורה מימיו? אבל ליתר ביטחון יביא המורה ספר-תורה אל הכי תה. הדבר מעורר את סקרנות הילדים. ויש מהם שמכריזים בגאות: "מורה לי יש תורה". ומתפתח שיחה מעין זו בין המורה ובין התלמידים:

- מ: מה יש בידי?
 ת: תורה.
 מ: מה כתוב בתורה?
 ת: עשרת הדיברות.
 מ: מנכת, דק, עשרת הדיברות?
 ת: יש גם סיפורים?
 מ: מה הם הסיפורים בתורה?
 — על ראשית העולם.
 — על האבות.
 — על משה רבנו.
 — על בני ישראל במצרים.
 — על יציאת מצרים.
 — על הנדידה במדבר.
 (וכאן ניתנת הזדמנות למורה לחזור על מה שלמדו בחומש).
 מ: כמה ספרים בתורה?
 ת: בתורה חמישה ספרים.
 — בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים.
 מ: מי כתב את הספרים האלה?
 ת: משה רבנו כתב אותם.
 מ: ומי אמר לו לכתוב?
 ת: ה' ציווהו לכתוב.
 המורה מראה לתלמידיו את שני הלוחות, מוצג ידוע להם מתוך ביקוריהם בבית הכנסת, ושואל:
 — מה אלו?
 ת: עשרת הדיברות. (יש המתפרצים ואומרים את השם הלועזי והמורה מתקן וקורא בעברית: "עשרת הדיברות").
 — שני הלוחות.
 מ: שניכם צודקים: על שני הלוחות כתובות עשרת הדיברות. ומי מכם יודע דבר אחד מעשרת הדיברות?
 ת: כבד את אביך ואת אמך!
 — לא תרצח!
 — לא תגנב!
 — זכור את יום השבת לקדשו!

• האות מ מראה על השאלות המכוונות והרציונות של המורה והאות ת מראה על התשובה המשוערת של התלמידים.

מ: טוב ויפה, אבל איפה נאמרו עשרת הדיברות?

ת: על הר סיני.

מ: מי שמע אותם?

ת: בני ישראל.

מ: לא רק בני ישראל, כי אם כל אומות העולם שמעו את הדיברות האלה.

כי הם חוקיי־יסוד שעליהם נתבסס העולם, בלעדיהם לא היה העולם

קיים. ובכל הלשונות נשמעו הדיברות האלה, כי השם חפץ שלא יהיה

פתחון־פה לאינו אומה שהיא לאמר: אני לא שמעתי את הדיברות ואני

פטורה מלקיימם.

מ: ומתי השמיע אותם ה'?

ת: ? ?

מ: בשישה בסיון השמיע ה' את עשרת הדיברות. כל העולם שתק, ציפור לא

ציפצפה, עוף לא פרח, שור לא געה, הים לא נע, ובתוך הדממה הזאת

נשמעו עשרת הדיברות, אלה עשרת החוקים שהם היסודות לכל חוקיננו

ואף לחוקי העמים.

כאן המקום לספר את האגדה הידועה על סירובן של אומות העולם לקבל

את התורה. האגדה היא יסוד חשוב בלימודים; האגדה משלימה את החסר

והיא גם מפרה את דמיונו של הילד. לאחר שהתלמידים קראו את האגדה

הנזכרת ואחרי הדיון עם התלמידים על תוכנה ועל המסקנות שאנו מסיקים

ממנה, טוב להמחין אותה. ההמחזה מחייה בדמיונו של הילד את המאורעות

והיא עוזרת לו לחדור לתוך רגשותיהם וחוויותיהם; הוא מכיר את הסביבה

שגיבוריה נתונים בה, ומתוודע אל הדמויות הבלתי־ידועות לו, ואלו דרגות

המחזה:

(א) אהד קורא ושניים־שלושה תלמידים הם הנפשות הפועלות במחזה.

(ב) הצגה ממש על־פי לשון הספר.

(ג) כתיבת המחזה על ידי התלמידים.

(ד) חלוקת תפקידים.

הדרי דוגמה של בחירת התפקידים, שיש בה כעין חזרה על הנלמד:

מ: מי חפץ למלא תפקיד?

ת: אני, אני (ועוד ועוד).

מ: איזה שם נקרא למחזה?

ת: ה' חפץ לתת את התורה.

— התורה והגויים.

— סירובם של הגויים.

מ: נקרא למחזה בשם "התורה והגויים".

- מי חפץ להיות שליח ה' אל הגויים?
- מי חפץ להיות מבני עשו?
- מי חפץ להיות מבני עמון ומואב?
- מי חפץ להיות מבני ישמעאל?
- מי חפץ להיות מבני ישראל?
- מי חפץ להיות משה המדבר בשם ה'?

טוב ששניים, שלושה תלמידים יקבלו עליהם תפקיד אחד, וכל אחד יכתוב במחברתו את דבריו הוא, לפי טעמו ולפי תפיסתו, ולמחר יקרא כל אחד את שלו. ואגב קריאה מתקן המורה את לשונו (ולפעמים גם את כתיבו) של התלמיד. כשהתלמיד "יודע" את תפקידו, המורה (בהסכמת התלמידים) בוחר את השחקנים, וטוב שיציגו במסגרת הכיתה לפני שתועלה התצגה בעצרת התלמידים.

בענין קבלת התורה ישנה עוד אגדה יפה, שבה לוקחים חלק ילדי ישראל כוונתי ל"הערבים". האגדה הזאת ניתנת להמחזה ואפשר לשתף במחזה מספר הגון של תלמידים, כיד דמיונם של המורה והתלמידים. טוב שהמורה יסביר מפני מה הילדים הם הערבים הטובים ביותר לשמירת התורה, אפילו בזמן הזה.

את עשרת הדברים נלמד לפי כוחתפיסתם של התלמידים, וטוב להטעים גם מדברי חז"ל ואל יסתפק המורה בדיבורי גרידא, אלא יצרף גם עבודת יד: ידאה להם דוגמאות של לוחות שונים ועליהם עשרת הדיברות, לוחות נייר, לוחות עץ ולוחות חומר: וכל אחד יעשה לפי כוחו והבנתו האמנותית. אחד יצבע בצבע, ואחד יצבע בגיר מגוון, ואולי יצליח אחד התלמידים להדפיס את האותיות. אפשר גם לעשות ארון-קודש ולהניח בו ספר-תורה קטן. בכלל ישאף המורה לנצל כל כישרון, כי יש תלמיד מחונן בכישדון ההבעה המילולית, ותלמיד אחר כוחו באמנות-יד — וכל הכשרונות האלה יהיו קודש ללימודי ה'.

אקדמות

הפיוט הקדוש "אקדמות", שיש בו הור וקרושה, כמעט שהזנח לגמרי בבתי ספרנו. ושני נימוקים עיקריים לכך: לשונו הארמית ותוכנו הקבלני. אבל אל נשכח מה גדול כוחו של הפיוט הזה ומה רב רושם ניגונו המסודתי לעורר בקרב תלמידינו רגשות עילאיים וכמיהה לנעלה ולנשגב — ועל כן כדאי הוא להקדיש לו כל מאמץ.

1 עיין ע. בן-עזרא, "הגדהשבועות", עמ' 14-15. (בקיצור "שב"ע" = שבועות, בן-עזרא). 2 עיין שיר השירים רבה על הפסוק "משכני אהרין נרוצה".

צריך לכלול את הפיוט הזה בתכנית הלימודים שלפני חג השבועות בלוחית הלחן המקובל, שיש בו עלייה וירידה, ושוב עלייה. רמז לחיי ישראל בגולה, שיש בהם עליות וירידות, וסוף-סוף "אמת מארץ תצמח"!

בקשר עם הפיוט הזה יספר המורה או יקרא את דברי האגדה על רבי מאיר ש"ץ מחבר האקדמות³ וההרפתקאות שעברו עליו. וכאן יש בקעה להתגדר בה ולדבר על מסעי-הצלב ויכוזי-הדת שנערכו על ידי ראשי הכמרים בימים ההם. יש לספר על העינויים המרובים של עמנו בשל תורת ה' בימי הביניים ובימינו אנו. בימי היטלר ימ"ש! ידעו ילדינו גם את גבורתם הרוחנית של אחינו בני ישראל בכל דור ודור. ובה בשעה אנו צריכים להחדיר בלבב תיהם גם מעט מרירות שתחלחל בקרבם ולא תתן להם מנוחה, כי עתידה אי-המנוחה הזאת לחולל גדולות בימים יבואו!

אחרי קריאת הסיפור על מחבר ה"אקדמות" טוב שיתרגם המורה לתלמידיו שורה או שורותיים מן הפיוט⁴ הכל לפי טיב הכיתה, ואחר כך ישיר אותו במנגינה המקובלת. אז ייוכת המורה בכוח-ההשפעה שלניגון. אפשר שהמילים תשכחנה מפי הילדים ותוכן הפיוט יוסח מדעתם, אבל הניגון יתפשט בכל גופם ובימים יבואו יעורר חויות נרדמות ואף יביא למעשים טובים— זה כוחו של ניגון!

ואם הכיתה יכולה ללמוד את כל פיוט "אקדמות" טוב לנתח אותו לחלקים ולקרא שם לכל חלק, כגון: (1) הקדמה (א-ב), (2) גדולת ה' (ג-ז), (3) שירת המלאכים (ח-ס), (4) שבחם של ישראל (ע-ר), (5) טענת אומות העולם (ש-יד), (6) תשובת ישראל וישועתם (בי-ח), (7) סיום (זק-הסוף). את ישועת ישראל (בחלק 6) אפשר לפרוט לחלקים, כגון: ישועת ה' בניין ירושלים, חופות הכבוד, נועם הצדיקים, לוייתן ושור הבר, הסעודה.

אחרי קריאת השם לכל חלק וכתבתו על הלוח, ימסרו התלמידים את תוכנו בעל פה או בכתב. הסיפור על רבי מאיר ש"ץ יכול לשמש רקע לכמה נושאים: (1) מכתב היהודים לקהילות ישראל על דבר גיבור יהודי; (2) חלום הצדיק; (3) ציור נהר סמבטיון הנורק אבנים; (4) ציור הנצחון; (5) שיחה בין רבי דן והשר.

3 שב"ע, עמ' 25-21.

4 ישנו תרגום מחורז מאת ש. ש. קנטרוביץ, נדפס גם בסוף חומש במדבר, מהדורת שולזינגר, 1950, נ. י. ישנו תרגום עברי (בלי חרוזים) בסדר "מפי עוללים", מועדים, עמ' שפג-שצו, הוצאת "אמנות", ת"א 1931. תרגום עברי קל בשב"ע, עמ' 33-27.

דוד המלך

מקובל שיום פטירתו של דוד המלך הוא בחג השבועות. רצוי מאוד לנצל את ההזדמנות הזאת, להרחיב את הדיבור על "נעים זמירות ישראל" ולהסמיך תפילה לגאולה, על פי הכלל מן הקל אל הכבד. השיחה בנושא זה נפתחת בשאלה:

מ: איזה יום בחודש הוא היום?

ת: היום ראש-חודש סיון.

מ: אינו קריאה (תפילה) מיוחדת כלולה בתפילת ראש חודש?

ת: "הלל".

מ: מי כתב את פדקי ההלל?

ת: ? ?

מ: דוד המלך כתב את הפדקים האלה.

מ: מי יודע עוד אילו פרקים כתב דוד המלך?

ת: תושמעה תשובות, אשר רובן בגדר גיחוש.

מ: כן, אשרי למנצה, מזמור שיר חנוכת הבית ועוד תפילות אשר אנתנו

מתפללים בכל יום הן משל דוד המלך. דוד המלך היה גם משורר גדול

ואת תפילותיו-שיריו כתב בספר. ולא דק אנו היהודים מתפללים את

תפילות דוד המלך, אלא אף הגויים מתפללים את תפילותיו בלשונם

הם.

— ומי מכם יודע את השם של ספר התפילות שכתב דוד המלך?

ת: גם כאן יורד מבול של שמות, אשר סוף-סוף אחד מהם הוא הנכון. ומן

התשובה הזאת מתחיל המורה בכתבו על הלוח באותיות גדולות "תהלים".

מ: מי מכם יודע מדוע שם הספר הזה תהילים? ולמה יור' מ"ם בסופה של

המלה תהילים?

ת: יור' מ"ם זה סימן הריבוי.

מ: ובכן המלה תהילים באה מן המלה תהילה! ומה פירוש המלה תהילה?

ת: היש מישהו היודע מלה דומה ל"תהילה"?

ת: המלה תהילה דומה למלה הלל.

מ: (המורה כותב את המלה הלל תחת המלה תהילה) ועכשו מי רואה מלה

דומה להלל?

ת: מהלל.

— מתהלל.

מ: (המורה, כותב על הלוח את המלים האלה תחת המלים הראשונות כדי

להוכיח שמשורש אחד נגזרו.)

ומי זוכר איפה הוא למד פועל זה בחומש?

ת: ? ?

מ: (כותב את הפסוק "ויהללו אותה אל פרעה"). הפועל "הלל" פירושו הוא: ספר גדולות וטובות על משהו. דוד המלך כתב דברי-הלל על ה' ומעשיו, ולכן שם הספר הוא תהילים.

— וכמה פרקים יש בספר תהילים?

מ: בספר תהילים מאה ותמישים פרקים. — והיודעים אתם מתי מת דוד

המלך?

ת: ? ?

מ: דוד המלך מת בחג השבועות וקברו הוא על הר ציון בירושלים. היום

נמצא שם חדר "דוד המלך" ובו ספרי תהילים עם הפירושים השונים של

הספר הזה, וגם תוי נגינה לכמה וכמה פרקי תהילים שחיברו מנגנים

גדולים. יהודי ארץ ישראל נוהגים לעלות על קברו בחג השבועות. כן

נוהגים להדליק מאה ותמישים נרות לזכר נשמתו כמספר פרקי התהילים.

— ואתם יודעים מורע מי הוא דוד המלך?

ת: ? ?

מ: מורע דות. ומשיח ישראל יהיה מורע דוד מלך ישראל. כמו שאנו

שרים: "דוד מלך ישראל חי וקים".

(השיחה מסתיימת בשירת: "דוד מלך ישראל חי וקים").

מגילת דות

מגילת דות יכולה לשמש מקור נאמן לתזרות, לתזויות, לפרקי-קדיאה אמו-

ציונליים ולשפע רעיונות המתאצלים מתוך הפרקים הללו. כאן יש הזדמנות

לחזור על תקופות הרעב בימי אברהם, יצחק ויעקב, ולשוחח על תקופת

השופטים שלמדו, על השופטים החביבים על התלמידים. איזה שופט נתחבב

ביותר, ועל שום מה. ומכאן עובר המורה לתוכן מגילת דות וטעם קדיאתה

בחג השבועות.

המגילה הזאת נקראת קטעים, קטעים ובהטעמה. יכתוב לו המורה על הלוח

את שמות הנפשות הפועלות במגילה הזאת ויחלק את התפקידים למשתתפים

בה. ולאחד מהם יתן את תפקיד הקורא ("לחשן"). לאחד שכל אחד קרא

את חלקו הוא מצוה (יותר טוב: יועץ), שכל אחד יכתוב את שלו במחברת

בלשון המגילה. ולמחרת כל אחד קורא את קטעו עד שהוא נעשה שגור בפיו.

5 עיין: יהושע בכרך, "אמה של מלכות", בהוצאת המדור הדתי במחלקה לעניני

הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית, ירושלים, תשי"ד.

המורה שואל: אם יש ברצונם להציג את זה כמחזה. בודאי ימצאו כאלה שירימו את ידיהם וימצאו שיתייחסו בשיוון-נפש להצעה ולא יגיבו עליה כלל. המורה בוחר: מבין בעלי-ה"הן" את השחקנים. ויש שהוא שואל: "מה יש להוסיף על התפקידים שנקבעו?"

תמיד ימצאו תלמידים אשר יציעו כמה תפקידים שאינם במגילה. וטוב שהמורה יציע איזה שיר מתאים וידוע, כעין "הזרעים ברמעה ברנה יקצורו", שהקצורים ישירו אותו. ואל ישכח המורה: כשם שאי-אפשר לקבל כל הצעה הבאה מתלמיד — כך אי-אפשר לקבל את כל התפקידים הנזכרים במגילה. ועל כולם, יתבל המורה את פרקי המגילה בפסוקי דומרה, כעין: דברי-רות: "אל תפגעו בי, לעובד וכו'".

ואם לא הגיעה עוד הכיתה למדרגת קריאה מתוך המגילה גופה, יש לקרוא מתוך עיבוד, ואם אין ספרים, אפשר שהמורה יכתוב את המגילה המקוצרת פרקים פרקים על הלוח, והתלמידים יעתיקו לוח מחברותיהם ויחזרו עליהם בבית.

גם על פי מגילה מקוצרת אפשר ליצור מחזה בשביל התלמידים, ולעתים טוב לבכר את יצירות התלמידים על היצירות המוכנות מראש, יש בה משום תדוות-יצירה ואינן רק "מצות אנשים מלומדה".

חגיגת הביכורים

אם התלמידים לומדים ספר דברים טוב לעבור אתם על פרשת-ביכורים (דברים כו) בתוספת פירושי חז"ל⁶. וגם כאן יש מקום לחזרה. על ידי קשרי זיכרון, כמו בפסוקים: אדמי אובד אבי וכו', כי ימצאו תלמידים הזוכרים את הפסוקים האלה מתוך ההגדה של פסח. ושוב יש לקשר את יציאת מצרים עם ההתנחלות, ומכאן עם ההתנחלות החדשה ועם התחלת הגאולה בימינו אנו. אם הכיתה לומרת משנה או התחלת גמרא כדאי ללמד משניות שונות ממסכת "ביכורים", שכמה הלכות כלולות בה, מן המצוות התלויות בארץ⁷, לימדה המסכת החשובה הזאת בלבד אין בו כדי לקשרה עם ההווה. לשם זה

6 תלי הנגינה לקטע הזה ישנם ב"Choral Book of Jewish Songs" לוקט ע"י ת. קופרסמיס, מהדורת ועד החינוך היהודי, ג. י. 1945.

7 עין "מועדי ישראל", ד, עמ' 129-133.

8 יש מחזה מוכן "רות ונעמי" ב"מועדים לשמחה", ג, הוצאת ועד התכנית של אגודת המנהלים העבריים כניו-יורק בהשתתפות ועד החינוך היהודי בנ. י.

9 עין שב"ע, עמוד 50.

10 ע"ד דרכי ההוראה של המסכת הזאת עין צבי מאיר רבינוביץ, "המשנה לנוער", עמ' 112-132. המדרש הדתי במחלקה לעניני הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית, ירושלים, תשי"א.

יש צורך לעסוק בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. טוב שהתלמידים יביאו אל הכיתה מן המינים האלה, או שיציירו אותם וירשמו מתחתם מקום כל מין היכן הוא גדל, או יתקעו בסיכה את המין על מקומו במפת ישראל.

בקשר עם פרשת ביכורים טוב להסביר לתלמידים את הרעיון המבוטא במצוה זו, הבאה ללמדנו שעל הכול אנו חייבים להודות לה', וראשית פרינו קודש לה'. אסור להיות אנכיים, ואף על פי שאנו אוהבים מאוד את ראשית מעשינו, שעלו לנו במיטב כוחנו וזמננו — בכל זאת צדיכים אנו לוותר אם לכבוד ה', אם לטובת הזולת.

ישאל המורה מי ומי ויתר פעם על האהוב עליו ביותר לטובת מישהו אחר, ובכל כיתה ימצאו אחרים אשר יספרו מחייהם איך נתנו פעם, משלהם, את ה"ביכורים" שלהם, לצדקה, לטובת חבר וכדומה.

ישחה כזאת תהיה אספקלריה שבתוכה ישתקפו חייהם המוסריים של התלמידים ועל ידה יקבלו תיקון אלה הזקוקים לכך, וראי לא כל אחד הוא שלם בתכלית השלימות במידותיו ועלינו לטפח את המידות התרוממיות באדם הקטן, וכאשר יגדל תהיינה מפותחות בו ודרכו תהיה תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.

זכרון ביכורים

חגיגת "זכרון ביכורים" שהתאורחה באדצנו המחודשת צריכה למצוא את הדה הנכון גם בתפוצות. אנו צריכים לקשר את הדור הצעיר אל אדמת ישראל, ולהתוודע אל הבעיות התלויות בה. על ידי חגיגות כעין אלה, אולי נוכל לתקן קמעה, קמעה מה שנפגם בנו במשך דורות של גלות, וכדאי לאחוז בכל האמצעים.

כמוכן, בגולה אי אפשר שהטקס יהיה כמו בארץ ישראל, מקום גידולו וצמיחתו של הטקס. בכל זאת כדאי להכניס בו מריח הארץ ומרוחה¹¹. לא די שכל בית-ספר יערוך טקס "זכרון ביכורים" באחד האולמים שלו, אלא מוטב שיתאחדו כמה בתי-ספר ויערכוהו באחד הגנים שבציר, וברוב עם — הדרת הטקס.

טקס כזה נהגו לערוך גם בערים שיקגו וניו-יורק. שנים רצופות אחרות¹² ערכה אותו לשכת הקק"ל בניו-יורק ב"גן סנטרל", אלפי ילדים וילדות

11 על ההצעות לסדר "זכרון הביכורים" עיין דר. ב. בן-יהודה, "תנועת מורים למען ציון וגאולתה", 139-146, הוצאת הקק"ל, ירושלים, תש"ט; "שרשים", שנה א' חוב' ד', עמ' יח-לה.

12 בשנות 1948, 1949, 1950.

לבושים בגדי יום־טוב היו נותרים בליוויית מוריהם אל הגן המרוכז ביום א' שלאחר חג השבועות, ושם על בימה עשויה לכך היו מביאים "ביכורים". הרושם היה כביד נזחדת בלבותיהם הדכים של תינוקות בית־רבן לימים רבים. ולמחרת כתבו העתונים, היהודיים ושאינם־יהודיים, על המחזה הנהדר שראו ב"גן סנטרל". ועל הקשרים שיש בין עם ישראל לארמת ישראל. והדבר היה לשיחה בין הבריות. ואין לך אמצעי של פרסומת גדול מזה. צריכים לחדש את המנהג הזה ולקבצו בכל עיר שיהודים יושבים בה, יש בו משום לימוד וחינוך¹³.

כהננה לכך ילמדו הילדים את שמות חבלי הארץ: שרון, יהודה, שומרון, עמק, גליל וכיוצא בהם. כל בית־ספר ייקרא בשם חבל, ולכל כיתה יהיה שם של עיר: ירושלים, תל־אביב, חיפה, וכדומה. כל בית־ספר יציין כתובות מיוחדות שתיעשינה על־ידי התלמידים, את התלבושות תתפורנה התלמידות עצמן, והתלבושות תיעשינה בסגנון לאומי. בהכנות האלה יהיה מקום רב למלאכת־יד. מלאכת־יד זו תהיה על־ידי הילדים (הורים וילדים) וצריכים להמליץ מלבד מלאכת־היד לומדים לקראת טקס "זכרון ביכורים": תנועות־גוף דיסמיות ומחולות. וגם מצות "כבד את ה' מגדונך" יקיימו בטקס הזה. צריך להביא לידי ביטוי את הכשרונות המוסיקליים של הילדים. סגולה זאת מעדנת את נפש האדם ומדוממת אותה.

תמונות

התמונה היא אמצעי מתאים לשיחה מוקדמת, להסתכלות ולהמחשה. בבארה את המאורעות באור מחשי מעבירה היא את התלמיד מסביבתו אל עולם אחר, והיא ממחישה גם בהדגשותיו את הדבר המופשט שהוא לומד. כדאי לשתף את התלמידים בהמצאת תמונות העוזרות לנושא הנלמד, או בהכנת תמונות מעשה ידיהם. על ידי עשיית תמונות או ציורים באים לידי גילוי הכשרונות שבכוח הנרדמים בהם.

אליבא דאמת: אין כללים קבועים בשימוש התמונה. יש שהמורה מראה את

¹³ יחד עם זה צריך להזהיר, שהבאת המתנות לא תיראה כ"מקדיש קדשים בחוץ", אלא שבהכנות בבית הספר וגם בטקס הפומבי עצמו יבואו ויודגש, שבזמן שבת המקדש היה קיים היה כל בעל קדקע בא"י מעלה ביכורי ארמתו (בין שבועות לחג הסוכות) למקדש והם היו קודש לה' (נאכלים לכהנים משרתי ה'), ו"מפני חטאינו גלינו מארצנו ואין אנחנו יכולים לעשות חובתינו בבית בחידתך", אבל עושים אנחנו כל מה שבידינו, כדי שהקב"ה יחיש לנו גאולה שלימה ויביאנו לציון ברינה ולידרשלים בית מקדשו בשמחת עולם ושם נעשה חובותינו כמצווה עלינו בתורת משה.

התמונה לפני השיעור, ויש שהיא משמשת כעין השלמה או סיכום לתוכן הנלמד, וכדאי שלכל מורה יהיה אלבומו של תמונות, וישתמש בו בכל שעת הכושר. כמובן, התמונות תהיינה גדולות ובהירות כדי שגם התלמידים שבקצה החדר יוכלו ליהנות מהן. ותהיה להם אפשרות להסבירן. וכשבאה תמונה כעין זו ליד המורה יכניסה לתוך האלבומו שלו למשמרת. בהזדמנות נאותה הוא מוציאה ומציגה על המכתבה או תולה אותה על הקיר, וסדרת השאלות והתשובות מתחילה.

כשידבר המורה על הר סיני יראה לתלמידיו תמונות החר הזה¹⁴, ובדברו על רות ונעמי יביא תמונה המסמלת "רות ונעמי"¹⁵ או דומה לזה. כאשר המורה משוחח על "זכרון ביכורים" יוכל להצביע על התמונות שהקק"ל מפיצה. ילדות נושאות ביכורים לקק"ל וכו'¹⁶.

מלבד התמונות הסטידיאוטיפיות אפשר להשתמש בתמונות דמיוניות שיכינו הילדים, כגון: "משה בהר סיני", "עלייה לרגל", "הבאת ביכורים", "רות בשדה בועז", "פטירתו של דוד" (עפ"י האגדה) וכדומה. אם המורה הוא בעל כשרון אמנותי או אם יש לו שאיפה לאמנות, בוודאי יצליח להשריש אותה גם בלבות תלמידיו.

עצרת תלמידים

עצרת תלמידים יכולה לשמש סיכום לעבודות שנעשו בכיתות. העצרת צריכה להיות מתוכננת מראש. כדאי שהמנהל יתאסף עם המורים כחודש ימים לפני העצרת וידונו בסדריה.

עצרת תלמידים. לכבוד שבועות יש בה משום כבוד התורה וכבוד הארץ והיא צריכה להכיל את שני הנושאים האלה. יש גם הזדמנות לקשר את המעשה הזה עם לימוד הלשון: המורה מסביר את ערך העצרת ומציע לתלמידיו לכתוב הזמנות להוריהם לבוא לעצרת. תתנהל שיחה קודמת על התאריך והשעה, על התכנית, מקום הישיבה של הכיתה ומקום הישיבה של ההורים וכו'. התלמידים כותבים את ההזמנות. המורה עובר בין השורות ומעיר פה ושם על שגיאה. לאחר שגמרו לכתוב את ההזמנות הוא אוסף אותן ומעיד על השגיאות הכלליות, ואת הביסויים היפים והמשפטים הישרים הוא כותב על הלוח. למחר הוא מחזיר את ההזמנות המתוקנות לידי בעליהן, בתוספת גליון נקי ומעטפה לכל תלמיד ויועץ לו להדביק תו (בול) של

14 עיין "שכיות המקרא", בעריכת מ. סולוביצ'יק, עמ' י, ברלין, תרפ"ה.

15 כזאת מצויה בלוחות החדשים.

16 גם הלשכות של קק"ל בלונדון ובניר-יורק הרפסו תמונות. בקשר עם "זכרון ביכורים".

קק"ל על המעטפה, כדרך שמדביקים תרדואר. רוב הילדים יקבלו את עצתו וביאו: כסף, מחיר התלמידים יעתיקו שוב את ההזמנות, ישימו אותן לתוך המעטפות ועל גבי המעטפות יכתבו (בעברית) שמות אבא ואמא מצד אחד, ומצד שני את שם השולח. אחר כך ידביקו את התו במקומו הנכון. כי גם זה לימוד!

ועדה מיוחדת של תלמידים תקשט את האולם בפרחים ובענפים כדי לשוות לו הוד של יום הביכורים. כך מסדרים עצרת תלמידים לכבוד שבועות: לא בחיפזון ולא בארעיות, אלא בסדר ובשיקול הדעת. ואל ישכחו המורים להזכיר לתלמידים כמה ימים לפני העצרת: יום אחר יום, על דבר מלבושיהם, ונעלים מצוחצחות. כי העצרת צריכה להיות חגיגית.

פרוייקטים

שיטת הפרוייקטים ידועה גם בבתי הספר שלנו, ורבים משתמשים בה. כי עיקר מטרתה היא להגיע לתכלית חינוכית בביצוע התלמידים עצמם. ככות השתתפותם של התלמידים נעשות ידיעותיהם אקטיביות וידיעות חדשות נקנות להם אגב פעולה ויצירה.

גם את הידיעות על דבר חג השבועות אפשר להקנות בעזרת פרוייקטים הקשורים בחג ובמנהגיו, ומסביבם יכולים ללמד כמה לימודים במישורן ובעקיפין. והרי הצעות פרוייקטים למבחר (בחרתם וסידורם בזה אחר זה ייעשו לפי התנאים):

(1) טיול לבית נכאית כללי ויהודי. בבית הנכאית הכללי לדאות את הפסלים והאמונות הטפלות אשר דת ישראל מתנגדת להם. ובבית הנכאית היהודי אפשר לדאות את ספרי התורה השונים מארבע כנפות הארץ, פדוכות, עצי חיים ויתר תשמישי קדושה שנצלו מן השואה.

(2) ביקור בביתו של סופר סת"ם. כאן אפשר לראות איך הוא כותב ספרי תורה או מתקן אותה, במה הוא משתמש בכתיבת התורה וכד.

(3) ביקור בישיבה גדולה, בית היוצר של האומה, טיפוסים של בחורי ישיבה, הפנימייה, אופן הלימוד וכיו"ב.

(4) ביקור בבית דב, הסתכלות בספריו, באופן שהוא פוסק שאלות ובטיב השאלות.

(5) ביקור בספריה עברית גדולה, עיון בספרים ובממצגים.

(6) ביקור בבית כנסת גדול או עתיק, הסתכלות בארון הקודש, בבימת, בעזרת נשים וכד.

(7) עשיית לוחות ועשרת הדיברות עליהם.

(8) עשיית ארון קודש בתבנית מוקטנה.

- (9) עשיית פרוכת לארון הזה.
- (10) מעשה שיש בו משום קיום אחד הדיברות, כגון "כבד את אביך ואת אמך" על ידי מתנה להורים.
- (11) קישוט בית-הספר או בית-הכנסת בפרחים וירקות.
- (12) עדיכת סעודת-חלב לכבוד השבועות.
- (13) תערוכת ספרים ותמונות של גדולי התורה, כגון רש"י, אלפסי, רמב"ם וכיוצא בהם¹⁷.
- (14) גזירת עיסורי-שבועות ("שושנתות" — "שבועות'לך") שידביקו אותם על זוגיות החלונות של בית-הספר והבית¹⁸.
- כאמור, הפרוייקטים מבוצעים על ידי התלמידים עצמם. המורה צריך דק להציע להם, או לפעמים הוא דק המעורר — והשאר יבוא מהם. כאן יש כר נרחב לתלמיד לדרוש ולחקור אחר כל נושא ובך-נושא. ולאחר שקנה לו את הידיעות הנחוצות הביא את הדרוש — שוב יש מקום להתגדר בו, לשאת ולתת, לשקול ולטרוח.
- אחד כל ביקוד יש מקום לחיבורים, לשאלות ולתשובות, לתיאורים, לדינים וחשבונות ועוד ועוד.

נושאים לחיבורים

- אינני קובע מסמדות בנושאים לחיבורים. החיבור בא לאתר שיחה ארוכה או קצרה, לרוב הוא מוצע לאחר השלמת פרוייקט. והרי דוגמאות אחדות:
- (1) יומי הראשון בבית-הספר העברי. הנושא הזה מוצע לאחר שסיפר המורה על דבר המנהג של התחלת לימוד א"ב בימי הביניים.
- (2) הזמנה לחבר ללכת ללקוט פרחים וירקות.
- (3) תיאור תיקון ליל שבועות. טוב לקרא סיפור אחד או שניים שבהם מתואר הלילה הזה, או אגדה בקשר עם ליל שבועות.
- (4) תיאור הרציון בחג השבועות. כמעט תמיד ימצא בכיתה תלמיד או תלמידה שהיו בארץ ישראל, ואולי ביקרו בהרציון.
- (5) "יזכור". כמעט כל תלמיד ידע על דבר "יזכור", ויש לנצל את הידיעה הזאת. ישוחח המורה עם תלמידו על דבר אלה שהלכו לעולמם, ובייחוד אלה שנספו על ידי הנאצים, ימ"ש, כל אחד יכתוב תפילת "יזכור" לקרוביו שניספו.

17 עיין דר. ה. ל. גורדון, "פרוייקטים להודאת חגי ישראל ומועדיה", שבילי החינוך, שנה ג' (תרפ"ז-ח), עמ' קלג-ד, ג. י.

18 על אופן הגזירה עיין "ידישער פאלקלאר", עמ' 12, ינואר, 1954. "ביכורים", חוב' 7, עמ' 70, הוצאת הקק"ל, ירושלים, תשי"א.

(6) כתיבת מגילת רות: המגילה הזאת נעשית "יריעות, ידיעות ולאחר שנשלמה המגילה, מחברים התלמידים את היריעות — והרי מגילת רות ומי שחונן בכשרון אמנותי מוסיף פה ושם ציורים מעניין המגילה.

(7) מכתבו של אלימלך מימי הרעב.

(8) שיחה בין שתי נשים על דבר שיבת נעמי.

(9) המחזה: "נעמי ורות".

(10) "ביכורים" לסובת ...

החיברה האחרון הוא תוצאה מן השיחה על פרשת ביכורים (עי' לעיל עמ' 265) והתלמידים יספרו מנסיונותיהם על הפדשת "ביכורים" לסובת מישהו או למוסד החביב עליהם.

אמרות ופתגמים

האמדה או הפתגם זהו סך-הכל של לימוד שלם. לפעמים כוללת אמרה אחת תורה שלימה. לדוגמה: "גדול תלמוד תורה יותר מבניין בית המקדש". כמה חכמה יש במאמר זה. או הפתגם הזה: "אם אין תורה — אין דרך ארץ". כאן יש בינת-חיים לאין שיעור.

האמרות והפתגמים אינם נאמרים כלאחר יד. הם באים כמסקנה של שיעור. טוב שהתלמידים עצמם יכתבו או ידפיסו אותם על גבי שלטים גדולים שיהיו תלויים על הקיר לראווה.

לפעמים נעשים האמרות והפתגמים נושאים לחיבורים. למשל: המאמר "כל המלמד בן חברו תורה — כאילו ילדו". יכתבו התלמידים סיפור המיוסד על המאמר הזה, כי לרוב ימצאו בכיתה תלמידים אחדים המכירים ילד או ילדה שנתחנכו בבית קרוב או איש זר.

עבודות בית שונות

(1) שאלות ותשובות: המתדיקה של שאלות ותשובות ידועה, ובכל זאת כדאי לחדש בה מזמן לזמן איזה חידוש: במקום שהמורה יכתוב את השאלות — יכתבו התלמידים, ולפעמים יכתוב המורה את התשובות, ועל פיהן יכתבו הם את התשובות וכיוצא בזה.

(2) מילוי משפטים מתוך החומר הנלמד.

(3) משפטים וביטויים מלשון החומר הנלמד ("מי פקד ה'", "אני מלאה הלכתי", "קומו ונעלה ציון", "החליל מכה").

(4) "מי אמד למי?"

(5) תוכן העניינים של הפרק.

- (6) השוואות (שיחדור עם ישראל ושיחרור הכושים, שבת ויום ראשון, שנות הרעב בימי אברהם ובימי השופטים).
 (7) תרגום עברי של קטע מאקדמות.
 (8) מחוות (הבאת ביכורים בזמן בית המקדש, קבלת התורה, וכוח ר' מאיר ש"ץ, "הכובסת"¹⁹).

פרפראות

ישנם כמה וכמה משחקים שתוכנם קשור בשבועות. כשהמורה מדגיש שיעמום בכיתה יעסיק את תלמידיו במשחקים תללו, כי יש בהם מן המשעשע והמלמד²⁰ או יבחר לו קבוצה של שואלים, והמרבה להשיב הוא הזוכה בפרס²¹.

ביבליוגרפיה

אנתולוגיות וקבצים

- (א) ילקוט המועדים, עטרת יקותיאל, בעברית ואידית, בעריכת צבי יהודה רבינוביץ, הוצאת ספרים "סעדיה", בואנוס-אירס, תש"ג.
 (ב) ספר שבועות, בעריכת מ. ליפסון, הוצאת הלשכה הראשית של הקק"ל וחברת "אמנות", תל-אביב, תש"ו.
 (ג) ספר המועדים, שבועות, בעריכת דר. יוסף טוב לוינסקי, הוצאת אגודת "עונג שבת" (אהל שם) בת"א על-ידי "דביר", תש"ו.
 (ד) למועד, קובץ ספרותי לחג השבועות, ד', בעריכת הרב מאיר ברלין, הוצאת "המזרחי", מיסודה של הסתדרות המזרחי — המרכז העולמי, ירושלים, תש"ו.
 (ה) שבועות, ילקוט לחג התורה, בעריכת אלכסנדר מלכיאל ואליהו אביצדק, הוצאת הרבנות הצבאית הראשית.
 (ו) ביכורים, חוברת ו', בעריכת יצחק מן וברוך ישראל, הוצאת הקק"ל, תש"ד.

מקראות

- (א) חג השבועות, חוברת לבתי-ספר ולנוער, בעברית ואידית, בעריכת מ. גדינבוים ודר. צ. וויינשטיין, הוצאת הלשכה המרכזית של הקק"ל לארצות אמריקה הלטיניות, בואנוס-אירס, תש"ג.
 (ב) חג השבועות, קובץ לבית הספר ולבית האב, בעריכת ע. בן-עזרא, בהוצאת ועד החינוך, החרדי שעל-ידי המזרחי, ג. י. תש"ו.
 (ג) מועדי ישראל, מחזור א', בעריכת שלמה מראה-נוף ויוסף לבנון, בהוצאת ועד

19 עיין שב"ע, עמ' 8-47.

20 עיין "מועדים לשמחה" ג', עמ' 17-18.

21 שם, עמ' 18-19.

- החינוך היהודי בשיקגו והסתדרות המורים העברים במערב התיכון, שיקגו, תש"ג, עמ' 39-40.
- (ד) מועדי ישראל, מחזור ב', בעריכת הנ"ל ובהוצאה הנ"ל, שיקגו, תש"ג, עמ' 68-72.
- (ה) מועדי ישראל, מחזור ג', בעריכת הנ"ל ובהוצאה הנ"ל, שיקגו, תש"ד, עמ' 102-110.
- (ו) מועדי ישראל, מחזור ד', בעריכת הנ"ל ובהוצאה הנ"ל, שיקגו, תש"ה, עמ' 128-147.

חוכרות

- (א) המרכז לנוער של הסתדרות העובדים בא"י, ת"א, תרצ"ה.
- (ב) הוועד המשותף לענייני הנוער, שער שני: להגינות הביכורים, ירושלים, ת"ש.
- (ג) מועדים לשמחה, ג' (עין הערה 8).

מחזור

- (א) רות ונעמי
- (ב) העלאת ביכורים
- (ג) הבאת ביכורים לק"ל
- ב"מועדים לשמחה", ג'
ב"מועדים לשמחה", ג'
ב"מועדים לשמחה", ג'

הוראות להמחזה

- (א) צבי שרמשטיין, דרכי לימוד לשוננו, עמ' 159-161; 5-304, הוצאת "שילה", ת"ש.
- (ב) ש. ב. נבון, המשחק הדרמטי והחינוך, הוצאת הלשכה הראשית של הקק"ל, ירושלים, ת"ש.

שירים

- (א) שירינו, בעריכת משה נתנון, עמ' 7-85, הוצאת היברו, סוב. קומ. נ. י. 1939.
- (ב) שירון לשבועות ול"ג בעומר, הוצאת ועד החינוך הירודי, נ. י. 1946.